

07-7d-34/2
10.08.2009р

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата політичних наук, доцента Сіновець
Поліни Андріївни на дисертацію Завади Ярини Ігорівни «Іранська ядерна
програма в контексті світової та регіональної безпеки», поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Актуальність теми. Іранська ядерна програма упродовж багатьох
років є актуальною міжнародною проблемою, яку досі не вдалось вирішити.
Це пов'язано з тим, що основні підходи та ідеї ключових міжнародних
акторів, які залучені в процес переговорів щодо вирішення політичної кризи
спричиненої ядерною програмою Ірану - протилежні. В першу чергу це
залежить від зовнішньополітичних цілей та інтересів, які переслідують США,
Великобританія, Франція, Німеччина, Китай і Росія щодо Ісламської
республіки Іран.

Імплементация Іраном власної ядерної програми є важливим чинником,
який визначає стан міжнародної безпеки в регіоні Близького Сходу та у світі
загалом, а також є серйозним викликом міжнародному режиму
нерозповсюдження ядерної зброї. Актуалізує це дослідження і той факт, що
ядерна програма ІРІ лише посилює активні дискусії щодо майбутнього
проблеми нерозповсюдження ядерної зброї, ключових акторів в системі
міжнародних координат.

З впевненістю можемо відзначити, що це дослідження є одним із
перших системних та узагальнюючих наукових робіт присвячених
комплексному аналізу ядерної програми Ірану крізь призму регіональної та
світової безпеки. порушена в дисертації проблема має прикладне значення і
для України, з точки зору підписання Будапештського меморандуму у 1994
році.

Також, варто зазначити, що обрана тема є динамічною, навколо якої відбувається багато подій, які прямо чи опосередковано впливають на міжнародну безпеку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності. Структура роботи включає вступ, чотири розділи, одинадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Вона логічно визначається метою та завданнями, сформульованими у дисертаційному дослідженні. Автор чітко окреслила об'єкт і предмет дослідження. Усі розділи роботи є добре опрацьованими, а матеріал викладено послідовно. Джерельна база представлена на достатньому рівні та охоплює огляд зарубіжних і вітчизняних наукових праць, що прямо і побічно стосуються титульної проблематики. На схвалення заслуговує опрацювання великої кількості літератури іноземною мовою. У роботі змістовно обґрунтована методологічна основа дослідження. Наукова та практична цінність дисертації належним чином аргументована. Об'ємний комплекс фактичного матеріалу, залучення необхідного теоретико-методологічного інструментарію, а також належна апробація результатів сприяло проведенню всебічного аналізу предмету дослідження, що забезпечує дисертанту підстави для мотивованих висновків, які відповідають сформульованим завданням та відображають основні результати, отримані у роботі.

Наукова новизна одержаних результатів. Не викликає сумніву наукова новизна одержаних результатів. Так, у дисертації вперше з точки зору системного підходу обґрунтовано реалізацію ядерної програми Ірвну крізь призму світової та регіональної безпеки. Структурні компоненти наукової новизни сформульовані якісно та відповідно до нормативних вимог щодо написання дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Відповідно до загальних вимог у вступі дисертаційної роботи обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, окреслено мету, завдання, визначено об'єкт і предмет

дослідження, хронологічні межі, висвітлено наукову новизну, охарактеризовано методологічну основу, розкрито теоретичне й практичне значення отриманих результатів, відображено форми апробації результатів дослідження, кількість публікацій та структуру.

Перший розділ дисертації теоретико-методологічні засади вивчення ядерної програми Ірану крізь призму міжнародної безпеки складається з трьох підрозділів. У першому підрозділі автор вдало опрацювала джерельну базу роботи (с. 24). У другому підрозділі Завада Я.І. вдало здійснює дослідження ядерної програми Ірану в контексті теорії неореалізму, зокрема бере за основу концепцію «ядерного миру» К. Уолтца (с. 37). У третьому підрозділі дисертантка концептуалізує поняття Близький Схід та детально розглядає понятійно-категоріальний апарат (с. 51-58).

У трьох підрозділах другого розділу увагу зосереджено на еволюції ядерної програми Ірану, як результат перерозподілу могутності в міжнародній системі. У першому підрозділі другого розділу подано ґрунтовний виклад історії започаткування ядерної програми Ірану (с. 61-73). У другому підрозділі дисертантка продовжує аналізувати реалізацію Тегераном власної ядерної програми на початку ХХІ ст. та констатує, що саме в період президентства М. Ахмадінежада ядерна програма викликає широкий резонанс у світі (с. 74). Особливо важливим видається аналіз інституційного виміру ядерної програми Ірану представлений автором у третьому підрозділі. В якому автор розглядає системні можливості та обмеження для ядерної програми Ірану (с. 92-103).

У третьому розділі представлено три підрозділи, в межах яких Завада Я. І. аналізує взаємозв'язок ядерної програми Ірану й питань міжнародної безпеки (с. 105-155). У першому підрозділі третього розділу автор досліджує держави Близького Сходу для яких ядерна програма Ірану становить небезпеку. Це насамперед такі країни, як Ізраїль, Саудівська Аравія та ін. У другому підрозділі дослідниця розглядає амбівалентне ставлення регіональних акторів до військової складової ядерної програми Ірану (с. 126-

138). Третій підрозділ присвячений державам прихильникам власне мирної ядерної програми Ірану. Туреччина, Єгипет, Оман, підтримують виключно мирний розвиток ядерної програми та не розцінюють Іран, як реальну загрозу (с. 139).

У двох підрозділах четвертого розділу увагу зосереджено на глобальному контексті ядерної програми Ірану (с. 158-188). У першому підрозділі четвертого розділу дисертантка розглядає різноманітні підходи провідних міжнародних акторів, насамперед США, держав ЄС, РФ, Китай щодо іранської ядерної програми (с. 160). Автор наголошує на кардинально відмінних позиціях держав, що в результаті призводить до поглиблення міжнародної кризи навколо ядерної програми Ірану, а не її вирішення. Власне складність ситуації активізує пошук шляхів вирішення цієї проблеми, що відображається у розробці автором сценаріїв подолання політичної кризи спричиненою ядерною програмою Ірану. Міжнародно-політичні сценарії врегулювання проблеми ядерної програми Ірану (компроміс, сила, підписання альтернативна ядерна угода) відображені у другому підрозділі (с. 176-188).

Кожен із розділів супроводжується висновками до них. Основні висновки дослідження узагальнюють зміст дисертаційної роботи, є переконливими, добре продуманими та не викликають принципових зауважень.

Робота написана з дотриманням наукового стилю та нормативних стандартів. В цілому дисертацію можна вважати завершеною науковою працею, де продемонстровано високий науковий рівень автора. Заваді Я.І. вдалося грамотно опрацювати малодосліджену проблему, вивчення якої здійснює вагомий внесок у вітчизняну політичну науку.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Дисертація має теоретико-прикладний характер, а сформульовані й обгрунтовані в ній висновки та

пропозиції становлять науковий інтерес і можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання профільних дисциплін,

Практична цінність отриманих результатів визначається тим, що обґрунтовані автором теоретичні положення можуть бути використані державними відомствами та науковими установами для подальшого поглиблення досліджень, а також пов'язана з формуванням і реалізацією зовнішньополітичного курсу України на Близькому Сході.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Наукові положення дисертації достатньою мірою оприлюднені у 9 наукових працях, а також 6 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Відповідність дисертації спеціальності та галузі науки, з якими вона представлена до захисту. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Дискусійні положення та побажання. Поряд з позитивною оцінкою дослідження, на думку офіційного опонента є окремі зауваження та рекомендації, які можуть стати підґрунтям для дискусії під час захисту:

1. Надавши дуже вдалий аналіз російській та західній науковій літературі з іранської ядерної програми, автор, на наш погляд, недостатньо глибоко провів дослідження робіт українських авторів з цієї тематики. Зокрема, дисертація О. Чебана (*Ядерний вибір Ірану: теоретичний та міжнародно-політичний аспекти: Дис. кандидат. політ. наук: 23.00.04/ О.Я. Чебан; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - Київ, 2014. - 265 с.*) присвячена міжнародно-політичному виміру розвитку іранської ядерної програми. Також, П. Сіновець, крім зазначених у списку літератури двох робіт по американській політиці нерозповсюдження на Близькому Сході, має ще 10 публікацій безпосередньо присвячених кризі навколо іранської ядерної програми (Сіновець П.А. *Іранське дось є // Політика і час. - 2005. - №7.- С.44-49; Сіновець П.А. Американо-іранські відносини крізь призму ядерної програми Ірану// Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. - К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН*

України. - 2005. - Вип. 31. - С.273-283; Сіновець П.А. О влиянии иранской ядерной программы на будущее режима нераспространения ядерного оружия на Ближнем Востоке//Афганистан, Иран и Пакистан: время выбора и перемен. - М.: Институт востоковедения РАН, Институт Ближнего Востока.- 2006. - С. 131-137; Сіновець П.А. Міжнародні колізії навколо іранської ядерної програми // Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: Монографія / Рада Нац. Безпеки і оборони України, Нац. Ін-т пробл. Міжнародної безпеки; відп. редактор Б. О. Парахонський. - К.: Фоліант, 2008. - С.320-327. Sinovets P. The Emerging Deterrence System in the Middle East: Modeling Scenarios//Post-Hegemonic Global Governance. National Security Institute 2012. - Institute for Training and Development, Amherst, 2012. - P.77-83; Sinovets P. Can there be a Common Ground? The Iranian Nuclear Program in the US-Russia Dialogue//PONARS Eurasia Policy Perspectives. -Policy Conference September 2012. -IRES The Institute of European, Russian and Eurasian Studies. -P.84-87. та ін.)

2. Кажучи про Ізраїльсько-іранські відносини та «антиізраїльські наративи» в політиці М. Ахмадінежада (С.122) варто було б згадати його виступ на конференції «Світ без сionізму» 2006 року, де він зазначив, що Ізраїль «має бути стерто з лиця землі». Відсутність цієї інформації фактично унеможлиблює розуміння причин чому ж «78% ізраїльтян розглядали домовленість членів групи Р 5+1 з Іраном (щодо СВПД) як загрозу для своєї країни» (С.26).

3. На С.167 автор зазначає: «В РФ та Ірані прагнуть обмежити американський вплив а тому їх можна назвати стратегічними партнерами». Стратегічне партнерство, на наш погляд, передбачає значно більше ніж спільність цілей держав, зокрема, це спільне бачення єдиного шляху розвитку по типу США-ЄС або США-НАТО, що, фактично, фактично відсутнє між Москвою і Тегераном, адже нба стратегічному рівні Москва і Тегеран мають дуже різні бачення власного шляху розвитку.

4. С. 172: «Балістичні ракети створюються для того, щоб оснастити їх ядерними, а не звичайним боезарядами». Така ідея існувала до минулого десятиліття, але ж сьогодні дуже велика кількість держав засновують своє стримування на висоточних конвенційних технологіях. Зокрема, ще за часів

Б. Обама США висунули ідею Global Prompt Strike за якою глобальне конвенційне стримування забезпечувалося, насамперед, завдяки балістичним ракетам.

5. По всьому тексту: доречніше використовувати термін «гонка озброєнь» замість «перегони озброєнь» згідно із Енциклопедією Сучасної України, адже цей термін здебільшого вживається у науковій літературі.

6. Висновки на С. 192: Якщо по тексту дисертації наголошується що іранська ядерна програма є мирною, крім того окремих розділ приділено ролі МАГАТЕ та ДНЯЗ, навіщо єдиною домінуючою теорією, на яку авторка посилається є неореалізм та його «зброя миру»? Доцільно було б, мабуть представити іранське досє як певне протистояння між неореалізмом та ліберальним інституціоналізмом, який, як раз, і спирається на роль міжнародних інституцій в успіхах ядерного нерозповсюдження.

У цілому викладені зауваження не зменшують теоретичної та практичної цінності результатів, представлених у дисертаційній роботі, а, радше, висловлюють побажання врахувати їх в подальших наукових дослідженнях автора для удосконалення наукової думки. Представлена дисертаційна робота виконана на належному рівні. Незважаючи на вказані рекомендації текст дисертації свідчить про високий рівень володінням матеріалом та обізнаності автора в проблематиці, його глибокий дослідницький потенціал.

Загальний висновок. Здійснений аналіз рукопису дисертаційної роботи Завади Я.І. дає змогу зробити висновок, що за своїм змістом, теоретичним наповненням і практичною цінністю – є завершеною кваліфікаційною працею, де представлені нові науково обґрунтовані результати.

Дисертаційна робота Завади Я.І. на тему: «Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення

дисертації», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167).

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Інституту міжнародних відносин, політології
і соціології
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

П.А. Сіновець

Вчений секретар
Одеського національного університету
ім. І. І. Мечникова

С.В. Курандо